

Vad återstår?

Berättelser om den närvarande frånvaron

Michael Rübsamen

Texten ingår i:

Bruhn, Tommy (red.)

BERÄTTELSE, RETORIK OCH MEDIER

TEXTER TILL MINNE AV SOFI QVARNSTRÖM

Serie: Studia Rhetorica Lundensia nr 5

Sida. 23-35

<https://doi.org/10.37852/62.c98>

STUDIA RHETORICA LUNDENSIA 5

Studia Rhetorica Lundensia kan beställas via Lunds universitet: www.ht.lu.se/serie/rhetorical

E-post: skriftserier@ht.lu.se

Copyright The editors and the authors, 2020

All texts from this volume is licensed under the Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives 4.0 International License. To view a copy of this license, visit <https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0>

All images are all rights reserved, and you must request permission from the copyright owner to use this material.

ISBN 978-91-89213-04-3 (print)

ISBN 978-91-89213-05-0 (PDF)

<http://doi.org/10.37852/62>

Studia Rhetorica Lundensia 5

ISSN 2002-2018

LUNDS
UNIVERSITET

Vad återstår? Berättelser om den närvarande frånvaron

Michael Rübsamen

Jag minns att jag står utanför universitetshuset och hoppar med min telefon i handen en bitande marsmorgon. Det är soligt, kallt och blåsigt som det brukar vara i Lund. Jag väntar på Sofi som är sen och hon är arg över att hon är sen. Vi dricker en snabb kaffe tillsammans och kliver sedan in i en föreläsningssal där vi pratar om vikten att förstå berättelser i organisationer. Vi är en retoriker (med litteraturvetarbakgrund) och en medievetare (med företagsekonomisk bakgrund) och ingen av oss vet riktigt varför vi är där. Vi har blivit inbjudna att föreläsa om berättelser och hur viktiga de är för att skapa mening i organisationer, på en ledarskapskurs för yrkesverksamma. Vi förklarar hur vi genom att applicera en analys av de narrativa elementen kan förstå hur organisationer blir till ur ett socialt perspektiv. Vi pratar om hur berättelser används för att skapa gemenskap, förmedla värderingar och ideal i organisationen. Vi exemplifierar med hur berättelser om Ingvar Kamprad är centrala för kulturen inom IKEA och avslutar med att låta de yrkesverksamma praktikerna fundera på vad berättelser är till för och hur de kan användas. Är de kunskapsförmedlande, kulturförmedlande eller moralförmedlande? Vi poängterar att berättelser har makt och tyngd.

Jag vet inte riktigt varför den här händelsen har fastnat i mitt huvud. Kanske det är så enkelt att det är en fråga om att jag och Sofi undervisade tillsammans den här morgonen. Kanske för att jag vill använda det som

VAD ÅTERSTÅR?

ett sätt att ringa in någonting om hur Sofi var som lärare. Eller bara att hon var väldigt bra på att först säga ja och sedan ångra sig. Kanske för att jag har ett behov att hitta en länk mellan Sofi och mig och fundera över hur berättandet ska användas.

Akademien är en miljö där förlusten av vänner och kollegor är naturlig – även om det oftast beror på andra saker än sjukdom och död. Vi är ett prekariat där att vara på en och samma plats är likställt med stagnation. Den ideala forskaren är en person i rörelse som aldrig stannar länge på en plats, inte skapar rötter utan stormar vidare för att lämna kollegor och vänner bakom sig. Vi har ett visst drag av främlingskap med varandra – och många av våra relationer präglas av vetskapen om att de inte kommer vara varaktiga. Men även om vi kan förlora relationer på många sätt har den förlust som uppkommer genom död en särställning. Den är irreversibel och kräver att vi hanterar den på ett särskilt sätt. Vi kan hantera att kollegor slutar, där finns ritualer och riter men när det gäller kollegor som går bort inträder en vilshenhet kring vad man kan göra och vad man kan säga. Istället uppträder en upplevelse att det saknas protokoll – en preskriberande manual för regler, uppförande och kommunikation som gäller i detta särskilda sammanhang.

I det här kapitlet kommer jag låna några drag från Sofis essä *Regarding the pain of mothers* (2018) i vilken hon utforskar berättelsen som medium genom skildringar av krig, död och lidande i Elgströms litteratur från första världskriget. Inspirerad av henne och vår föreläsning kommer jag att reflektera över berättelsers plats och funktioner för organisationers hantering av förlusten av en kollega och vän. Bortom frasen ”Vilken förlust för institutionen”, som man ofta möts av när man berättar att en kollega har dött, finns många berättelser. Jag vill med det här kapitlet lyfta frågan om vad vi berättar, i vilket syften vi berättar och hur vi ska berätta på samma sätt som jag gjorde tillsammans med Sofi den där morgonen.

Upplevelse av avsaknaden av sociala protokoll och död i den senmoderna eran

Det finns någonting anmärkningsvärt i den där oförmågan att med självklarhet veta hur man ska agera när en vän eller en kollega försvinner. Det

finns en hel del skrivet om hur viktiga berättelser är för organisationer i stort. Men när det gäller den omskakning som en organisation möter när en kollega lämnar den utan möjlighet att komma tillbaka finns omfattande kunskapsluckor. Upplevelsen av att vi saknar protokoll för hur vi ska agera på korrekt sätt, vad vi kan säga, vad vi ska säga, och vad vi bör säga är kanske inte så konstig när man betänker vad andra skrivit om döden i det senmoderna samhället– där finns nämligen inte plats för döden. I det senmoderna samhället har vi till stor del ersatt religiösa eller kulturella narrativ med medicinska berättelser om diagnoser eller behandlingar (Exley, 2004; Gilbert, 2002; Hockey, 2007). Med det uppkommer svårigheter för oss att hantera döden eftersom vi inte är vana vid eller har träning i hur vi ska hantera förluster, vare sig i familjen eller på arbetsplatsen. Ansvaret för berättelser om döden och döende har istället gått till den moderna medicinen, med konsekvensen att dess fokus på behandling och lindring kommit att dominera frågan om vad vi gör när någon försvinner. Av den anledningen brukar berättelserna om hur någon mött döden innehållsmässigt präglas av den professionella hanteringen, medicinskt eller på andra sätt. Vi pratar om hur det var på hospis, vi pratar om hur mycket eller lite personen led. Vi pratar om de medicinska aspekterna av döendet, såsom huruvida personen var vaken eller sov, huruvida personen kunde andas eller om andningen var svår. Vi pratar om de konkreta aspekterna, de objektiva men egentligen ganska intetsägande sakerna om en persons bortgång. Vi frågar inte om personen var rädd, eller hur den tänkte. Ofta brukar de existentiella aspekterna stanna vid ett ”hon somnade lugnt”, kanske kombinerat med att ”hon var omgiven av familjen”.

I det moderna samhället där vi baserar vår tillvaro på empiriskt grundad kunskap kompliceras möjligheten att ta fram sociala protokoll ytterligare av att det är väldigt svårt att bevara den empiriska kunskapen om upplevelsen att dö. Att vara döende har vi alla förvisso empirisk erfarenhet av, det gör vi alla i detta nu. Men vårt samhälle accepterar inte att vi alla är döende. Vårt samhälle är ett levandes samhälle där vi talar om det långa livet, fokuserar på ungdom, hälsa och fräschör. Vår idealbild är ett samhälle där ingen behöver dö. I det samhället blir döden något av en anomaly som inte skall talas om, eller hanteras. När döden då sker, uppstår problem eftersom vi saknar träning i att hantera den. Detta ska inte för-

VAD ÅTERSTÅR?

växlas med att själva döden är ett problem. Zygmunt Bauman skriver att "Problems are defined by having solutions; this one does not. Discovery of the absence of a solution is the ultimate source of horror. What the social sanction of disbelief amounts to is permission not to look and to refrain from asking for reasons" (Bauman, 1992a, p. 17). Döden är inte ett problem, utan ett mysterium. Och man ska inte försöka lösa mysterier, istället bör man umgås med dem.

Ett sätt att umgås och hantera döden och sorgen är genom berättandet och berättelser. När en bortgång sker spelar narrativ en central roll som grundläggande kulturella och sociala processer för att skapa mening. Som Barthes uttryckte det är berättelser "simply there, like life itself". Berättelser och berättandet är meningsskapande – sense-making mechanisms – där vi skapar sekvenser av händelser, skapar mening genom orsak och verkan eller association (Fiske, 1987). Berättelser fungerar som viktiga verktyg för att förhandla organiserandet av tillvaron. De är inte bara upplevelser och ad hoc-tolkningar av erfarenheter – hur vi berättar om våra erfarenheter formerar också vår förståelse av dem.

Det ska dock sägas att det inte saknas berättelser om döden. Döden figurerar såväl i litteraturen som i populärkulturen, som i den höga kulturen. Jag tänker exempelvis här på existentiella verk som Leo Tolstojs skildring av ett döende i *Ivan Illijts död* eller antropomorferingar av döden som hos Bergman i *Sjunde inseglet* eller Terry Pratchetts *skivvärlden*-romaner, eller Neil Gaimans skildring av döden som en glad gothflicka. Det som verkligen saknas är träning och bekvämlighet för oss att berätta om våra känslor och hur vi socialt ska handskas med avsaknaden av den döde, relationen till den döde, och relationen till andra när förlusten uppkommer.

Varför berättar vi? – Dödens sociala former

Upplevelsen av att det saknas protokoll speglar en aspekt som kan framstå som paradoxal: Döden är ett i högsta grad socialt fenomen. Idén om sociala protokoll hänger i allra högsta grad samman med hur vi ska presentera vår relation till den bortgångne, samtidigt som vi också tar hänsyn till andras relation till den döde. Döden är en definitiv händelse – där akade-

mins avsked ständigt bär med sig en potentiell möjlighet till en fortsatt relation slutar de döda definitivt vara en aktiv del av de levandes sociala gemenskap. Sorgearbetet kan därmed beskrivas som en process i vilken den avlidna skjuts ut ur den sociala cirkulationen och utbytet mellan människor. En andra död infinner sig när vi slutar prata om personen. Det är inte samma sak som att personen glöms bort utan påminner mer om den instinktiva viljan att skjuta döden (och de döda som kollektiv) från sig. Det är en naturlig konsekvens, menar Baudrillard (1993) som betraktar gravplatsen som en symbolisk markör för de levandes avskiljning från de döda. Fragment av processen att avskiljas från de levande återspeglas i Norbert Elias (1985) observation att interaktioner med sörjande eller döende människor ofta upplevs som svåra eller rent av pinsamma. Det kan kännas skamfyllt att umgås med en döende person. I avsaknaden av tydliga ritualer blir det upp till den enskilde individen att säga rätt sak i en situation som präglas av vetskapen om att relationen snart kommer att vara över. Den skammen speglar vetskapen om att den döende snart kommer att skjutas ut ur sociala gemenskaper. Den levande har ett privilegium i form av en framtid som den döende saknar. Den insikten kan lätt upplevas som pinsam och obehaglig. Vi vet redan om att den döende är på väg att förlora sin sociala status och plats i de levandes gemenskap. Det leder till att man inte vet vad man ska eller kan säga.

Den sociala dimensionen av ett frånfälle kan begreppsliggöras som en händelse som skakar om gemenskaper, samtidigt som den skapar potential för att bringa samman människor. Eftermälet av en person bör alltså inte enbart ses utifrån den individuella sorgen, utan ses som den sociala händelse det faktiskt är. Förlust och sorg sker sällan i ett socialt vacuum. När en person som finns nära oss försvinner kommer gemenskapen och dess roller omförhandlas. I en text om sorg och bearbetning av sorg beskriver Pilkington (1993, s.136) hur den levda erfarenheten av förlust organiseras, och i en sällsamt elegant stilistisk form beskriver hon sorg och sorgbearbetning utifrån tre faser:

- Pronounced agony with intense yearning for cherished other
- Engaging-disengaging with the absent presence and others
- Mobilizing energies toward uncertain possibilities

VAD ÅTERSTÅR?

Pilkingtons projekt syftar i huvudsak till att beskriva hur individen hanterar sorgens olika faser, men sättet hon beskriver faserna speglar också hur döden sätter fokus på den sociala relationen och hur sorgebearbetningen är en hantering av att den sociala relationen med den bortgångna oåterkalleligt är över. Hennes beskrivning av den första fasens direkta sorg handlar om att den direkta saknaden kan orsaka en närmast fysisk plåga och längtan efter den andre. Hon beskriver därefter hur den direkta närvaron av den bortgångna byts ut mot en frånvarande närvaro. Denna frånvarande närvaro måste förhandlas tillsammans med andra innan man kan mobilisera energi för att gå vidare ur sorgen och se framåt gentemot de okända möjligheter som ligger i framtiden. Berättandet fyller genomgående en central funktion i denna process, som det sätt sörjande och efterlevande hanterar dessa tre faser.

I det utrymme som personen en gång fyllde uppstår ett tomrum och ett vakuum som måste fyllas med någonting. I en situation som skakar om en gemenskap behöver en ny situation förhandlas där vi både behandlar tomrummet, liksom oss själva och andras relationer till den döda. Begreppet *social död* pekar på att död inte enbart handlar om den kroppsliga döden, utan mycket väl kan uppkomma när man inte längre har några som helst kontakter med omvärlden kvar (Bauman, 1992b; Elias, 1985; Stearns, Swanson, & Etie, 2019). En person kan vara död socialt sett av en lång rad skäl, som exempelvis långt framskriden demens eller av andra anledningar som gör att personen inte längre är kontaktbar. På samma sätt behöver den kroppsliga döden inte betyda att man med självklarhet är död, i betydelsen utplånad och försvunnen, så länge man fortfarande är en del av den sociala gemenskapen – och allra viktigast, ifall det finns en plats för den avlidna att delta i gemenskapen.

Den här situationen speglar behovet av protokoll. De flesta av oss som skriver i den här volymen har nog vid ett eller annat tillfälle känt problemet att vi inte riktigt vet hur vi ska närma oss vårt ämne. Vi saknar tydliga protokoll för vad som är god etikett och vad som inte är det. Det har måhända sina rötter i att vi skriver den här texten med lite olika syften. Vi behöver både hantera vår egen sorg och hantera att vi vill hylla och lyfta upp någon som förtjänade mer än vad hon fick. Vi vill både hantera den närvarande frånvaron – och samtidigt också knacka vidare på det arv och den framtid som Sofi lämnade efter sig.

Akademiker har en vana att hantera saker genom att skriva böcker om dem, i form av minnesskrifter, festskrifter, jubileumsskrifter. Det är ett protokoll, så gott som något. Vi berättar i det här speciella fallet för att vi har ett behov. Men det finns också protokoll som vi inte är medvetna om. Som Hydén (2002; 2008) säger, är det en stor skillnad på att vara medveten om att det finns en norm och att följa den. Det är först när vi upptäcker att vi inte följer normen, genom att bryta mot den blir vi medvetna om den. Men det är någonting som är präglad av att vi har en medvetenhet om att det antagligen finns ett rätt sätt att skriva om en kollega och vän, men att vi inte känner till det.

Oavsett vilka grepp vi använder oss av i vår skrift, är det övergripande syftet tämligen klart: Vi vill skapa en plats där vi kan berätta om personen på ett naturligt sätt, utan att det enbart reduceras till en del i en sorgprocess. För att återvända till Elias och Baudrillard måste vi göra om vår relation och skriva ut personen ur de levandes gemenskap för att kunna koda om den till någonting annat. Hur plågsam den processen än är, finns inte möjligheten att den bortgångne upptar samma sociala utrymme som när den levde. Personens position och utrymme måste skrivas om på ett sätt som förflyttar den från de levandes sociala gemenskap till en plats för personer som varit en del av gemenskapen. Och än viktigare – vi behöver återupprätta den värdighet, status och plats som den döde förlorar när den lämnar de levandes gemenskap. Berättelsen kan säkerställa att olika minnen av henne inte försvinner och det hjälper oss att lyfta vad vi kan lära oss av det vi fick från henne. Berättelsen blir ett mångfacetterat verktyg att bearbeta sorgen och hitta en ny plats för personen i det sociala umgänget. Berättelserna blir det som återstår.

Hur berättar vi?

Även om vi inte tror det, finns naturligtvis protokoll. Vi kan känna dem när vi tänker på de berättelser man lämnar efter sig. När vi ska beskriva eftermälet efter en bortgångne upptäcker vi att vi har massor av erfarenheter av berättelser. Såsom Barthes beskriver det, är berättelser alltid där, liksom livet självt. Sofis ingång till berättelserna i *Regarding the pain of Mothers* (2018) är att inledningsvis lyfta Aristoteles förståelse för medium

VAD ÅTERSTÅR?

som en expressiv resurs genom berättelsens färg, form, rytm, melodi eller språk (röst). Istället för att bara stanna vid det, använder hon en rad konventioner för att blottlägga strategier för hur berättelsen växer fram. Särskilt lyfter hon genrekonventioner, receptionssituationen, modaliteter, mediets former, samt berättelsens permanens. Genom att använda sig av dessa analytiska grepp kan vi börja spåra hur berättelsen kan sättas in i ett sammanhang som speglar att det finns användningsområden och normer. Även om vi inte alltid ser dem vid första anblicken.

Ett av de viktigaste verktygen för en analytiker är genrens konventioner, den ömsesidiga förståelsen mellan den som berättar och den som tar emot berättelsen kring vad som kan sägas eller inte sägas. I genrekonventionerna ryms normer som kommer till ytan och synliggörs och förhandlas med varje berättelse. De speglar protokollens existens genom att vi märker vilka berättelser vi är bekväma med att framföra och vilka som vi inte är det med. Men på grund av att det inte finns strikta normer kring vad som är passande, saknas också sanktioner för att styra vad som framförs och vad som slinker igenom. Alternativet blir att då snarare att man backar lite och funderar på vilka funktioner som berättelsen och uttalandet har. Genrekonventionerna kan hjälpa oss att formulera och tänka på vad som är passande. De speglar de konventioner vi lutar oss på när vi ska berätta om en kollega. Det erbjuder också en vink om hur vi kan förhålla oss till hur andra berättar om oss.

Receptionssituationen är den situation där berättelsen möter sin publik. Receptionssituationen kan hjälpa oss förstå hur berättelsen får olika funktioner i sorgens olika faser. Vi kan alltså tänka på hur situationen där dessa berättelser delas spelar roll i bearbetningen av en händelse: Med en klar och tydlig förståelse för vilka berättelser som berättas i vilka olika sammanhang blir det också tydligare huruvida syftet med berättandet är i huvudsak den akuta sorgebearbetningen, hanterande av den frånvarande närvaron eller om det är ett berättande som präglas av att berättaren är redo att röra sig in i en framtid utan personen där dess symbolvärde och de ideal, värderingar och egenskaper som den stod för används som inspiration. I olika situationer blir vår berättelse konstruerad och förstådd på olika sätt. Vi talar och uttrycker oss olika kring personen om den huvudsakliga funktionen för berättandet utgår från att vi behöver hantera den

inneboende längtan efter den saknade, eller om det är del i en mobiliserande process där vi ser framåt. I en fas då den akuta sorgen speglar att vi har stora behov av tröst använder man ett annat språkbruk i jämförelse med när man talar om hur man ska förhandla platsen som den bortgångne fyllde. Var berättelse har sin tid, var situation har sina behov och det speglas i hur vi uttrycker oss.

Textens modalitet knyter an till den språkdräkt som berättelsen kläs i. Modaliteten speglar den röst, den ton och stil som används för att förmedla berättelsen. Ofta präglas exempelvis berättelser om kollegan av värdsamhet och hyllning gentemot vår saknade. Även det hänger samman med vilken fas texten uppkommer i. Det värdsamma hyllande elementet finns ofta närvarande oavsett om berättelsen hänger samman med sin funktion som antingen tröstande eller hanterande av den frånvarande närvaron. Men kanske viktigare än vad som sägs, är vad som inte sägs.

Vi fyller igen en berättelse med hjälp av vår förståelse, vår fantasi och hur vi bygger ut berättelsen till någonting större. Något jag fastnar för när jag läser Sofis texter, är hennes användande av begreppet "Lehrstellen", hämtat från Wolfgang Iser (1972). Iser konstaterar att inget berättande någonsin är fullständigt, utan alltid är fyllt av små glapp eller tystnader som berättaren lämnar åt sin publik att själva fylla i med hjälp av deras förförståelse eller kunskap om genren. Konstruktionen av berättelser i sorg och förlust präglas alltså av vår förståelse av döden och sorgen – och personen vi kände. Varje berättelse bär små fragment av tystnad. Berättelser som ska användas för tröst kan lita sig på den gemensamma förståelsen för personen, medan under arbetet med att lyfta den bortgångne som ett exempel krävs ett annat språkbruk.

Begreppet Lehrstellen är särdeles användbart när vi funderar över den språkdräkt som används när man ska skildra en kollega. Ser man till våra berättelser om vår vän Sofi speglar de en modig akademiker och skicklig stilist, som var en generös och klok person. Men i det skyler vi också över den sida som fanns när allt inte var så bra. Vi pratar inte om den irritation som uppstod när skrivandet inte fungerade och den perfektionistiska ångest som ligger bakom ett gott resultat. När vi ska skildra en kollega förlitar vi oss på en förståelse av att det är en berättelse om en kollega, och det vi använder oss av är egenskaper som personen vi kände och berättar om besatt.

VAD ÅTERSTÅR?

Slutligen bör vi också fundera över frågan kring hur det medium vi använder oss av påverkar vad vi kan berätta och känna oss bekväma att berätta. Är det ett medium som har stor spridning, som kommer nås av massor av människor eller kommer berättelsen vi förmedlar att konsumeras av ett litet fåtal? Vidare behöver vi också fundera över i vilken utsträckning det är ett beständigt medium eller om det är ett prat som kommer att upplösas kort efter att det skapats? Mediets beständighet och spridning gör att vi behöver tänka ett extra varv på de berättelser vi förmedlar eftersom de måste förvaltas, eller tecknas ned, för att de ska kunna fylla sina funktioner på längre sikt. Antingen i form av böcker för att skapa ett varaktigt arv, eller sätta dem i sten – i form av gravstenar eller andra minnesmonument. Men hur levande är de? Särskilt intressanta blir därför varaktiga anekdoter. Skildringarna av en berättelse är till för familjen och för kollegorna, för studenterna, ja för alla som berördes av hennes vänlighet och omtanke. Men anekdoter och minnen är inte varaktiga. De är prat. Det finns ett övergående i detta. Det är samtidigt en möjlighet att se till framtiden och se hur berättelsen kan bli till en permanent del av berättelsen om organisationen. Dess spridning och dess beständighet utgör också element som speglar protokoll.

Hur lite vi än vill lämna personen bakom oss, måste vi på något sätt röra oss vidare. Det kan göras genom ett utdraget och långsamt medium, exempelvis i form av en bok. I berättelsen om oss och om Sofi kan vi börja uttrycka vår respekt och glädje för att ha fått vara med och lära känna henne. Men frågan om eftermälet kvarstår: Hur kan vi prata om en person utan att göra henne till någonting hon inte var? Finns risken att vi skapar ett helgon som inte är personen vi lärde känna?

Vad berättar vi?

Det vore antagligen förmätet att anta att jag skulle kunna lista och diskutera och utreda alla funktioner som berättande har inom ramen för detta mycket korta kapitel. Men jag vill i alla fall diskutera några aspekter av berättande kring döden. För i denna diskussion om berättande kring döden behöver vi ändå överväga berättelsens sociala funktioner. Efter en kollegas bortgång möter man många olika berättelser som berör olika aspek-

ter av denna: Berättelser om personens barndom, och hur man redan tidigt förstod att personen besatt vissa egenskaper. Jag har berättat berättelsen om hur vi föreläst tillsammans fast ingen av oss riktigt visste varför. Vi har berättat om hur kollegan lika gärna kunde föreläsa på alla institutionens ämnen, hur noggrant disciplinerad hon var i alla aspekter av sitt arbete, hennes sätt att vara förälder, om hur den egna skaparprocessen eller sinnet för humor kan ta sig uttryck i hur begravningen utformas. Man kan också få höra historier om sista gången som olika personer träffat kollegan eller berättelser om hur det kändes under de sista stadierna av sjukdomen och berättelser om olika samtal med henne om allt utom sjukdomen.

Berättelser av den här sorten hjälper oss att organisera våra levda erfarenheter (Gilbert, 2002). Genom att formulera våra upplevelser i förmedlingsbara sammanhang, exempelvis genom att fylla dem med aktörer och linjära sekvenser av händelser, får de mening. Berättelser representerar antingen en ideal verklighet, ett minne, eller så som vi vill minnas någonting. De kan aldrig ses som en exakt återgivning. De är en organisering av en levd erfarenhet. De är en bearbetning av en upplevelse. En muntlig berättelse är också ständigt i rörelse. Berättelsen kan ha ett terapeutiskt värde, särskilt om de delas med någon annan. Genom att tillsammans formera berättelsen kan man skapa mening och förståelse för sina upplevelser – särskilt om de är delade och gemensamma.

Fokus för berättelsen om avlidna tar ofta fram den bortgångnes egenskaper och transformerar minnet till en uppsättning goda ideal och förebilder. Berättelserna lyfter upp dem, kodar om vår förståelse för personen och dessa egenskaper samtidigt som den bygger om personen till en karaktär i organisationens historia. Vi kan därmed sätta punkt för berättelsen som den var och öppnar möjligheten att minnas och hedra och värdera personen även i framtiden. Min inledande berättelse speglar hur vårt småprat visade hennes förmåga att vara modig, och använda småsaker för att belysa stora saker. Inte helt olikt hur berättelser om Ingvar Kamprad inorporerats i berättelsen om IKEA. Sofi är ändå på många sätt inte en Kamprad, men är ändå på många sätt använd som en förebild. Exempelvis framhålls hon ofta som ett utmärkt föredöme för hur man ska vara som kollega.

Avslutade kommentarer

Döden berör inte endast den avlidne. När vi tänker på det, bör vi i allra högsta grad betrakta döden som ett socialt fenomen som sätter en lång rad relationer, gemenskaper och ritualer i centrum. När döden inträffar erbjuds vi en möjlighet att fundera över hur vi relaterade till den avlidne, och den plats den hade i den sociala gemenskapen. Eftersom döden tvingar oss att formera om gemenskapen och förhandla om hur personen ska minnas, behövs berättelser för att dels hitta tröst, hjälpa varandra att bearbeta sorgen och organisera om vår tillvaro då en närvaro byts ut mot en frånvaro. Berättandet om personen är ett sätt att umgås med personen och göra det lättare att acceptera att den inte kan vara del av det dagliga livet. Vår förståelse för hur vi berättar är ett utmärkt verktyg för att avtäcka att det finns sociala protokoll – oavsett om vi är medvetna om dem eller inte. Våra berättelser om den saknade kollegan fyller en mängd funktioner och regleras genom en lång rad berättarkonventioner – inte minst utifrån hur berättelserna tar olika former utifrån deras olika funktioner för att hjälpa oss att ta oss igenom den akuta förlusten, och söka inspiration för hur vi ska ta oss an framtida utmaningar med hjälp av den bortgångne.

I slutändan är det bara berättelsen som återstår. Det innebär ett dubbelt ansvar för oss som blir kvar, att undvika den bortgångnes andra död genom att berätta bra om personen. Genom att tala om Sofi kan vi garantera att hon inte försvinner från oss. Vi har ett ansvar att tala om personen som bar de goda värderingarna, om den fantastiska stilisten, den generösa läsaren, den vänliga läraren, den modiga litteraturvetaren. Men vi har också ett ansvar att bevara personen och inte reducera henne till ett helgon utan låta berättelserna om henne belysa hela den komplexa och mångfacetterade människan Sofi. För hon var en hel människa. Hon var en vän.

Referenser

- Baudrillard, J. (1993). *Symbolic exchange and death*: Sage Publications.
- Bauman, Z. (1992a). *Mortality, Immortality and Other Life Strategies*.
- Bauman, Z. (1992b). Survival as a Social Construct. *Theory, Culture & Society*, 9(1), 1-36.
<https://doi.org/10.1177/026327692009001002>

- Elias, N. (1985). *The Loneliness of the Dying* (E. Jephcott, Trans.). New York | London: Continuum.
- Exley, C. (2004). Review article: the sociology of dying, death and bereavement. *Sociology of Health & Illness*, 26(1), 110-122. <https://doi.org/10.1111/j.1467-9566.2004.00382.x>
- Fiske, J. (1987). *Television Culture*. London and New York: Routledge.
- Gilbert, K. R. (2002). Taking a Narrative Approach to Grief Research: Finding Meaning in Stories. *Death Studies*, 26(3), 223-239. <https://doi.org/10.1080/07481180211274>
- Hockey, J. (2007). Closing in on death? Reflections on research and researchers in the field of death and dying. *Health Sociology Review*, 16(5), 436-446. <https://doi.org/10.5172/hesr.2007.16.5.436>
- Hydén, H. (2002). *Normvetenskap*. Lund: Lunds Universitet.
- Hydén, H., & Svensson, M. (2008). The Concept of Norms in Sociology of Law. In H. Hyden & P. Wickenberg (Eds.), *Contributions in Sociology of Law - remarks from a Swedish Horizon*. Lund: Sociology of Law.
- Iser, W. (1972). The Reading Process: A Phenomenological Approach *New Literary History*, 3(2), 270-299. <https://doi.org/10.2307/468316>
- Pilkington, F. B. (1993). The Lived Experience of Grieving the Loss of an Important Other. *Nursing Science Quarterly*, 6(3), 130-139. <https://doi.org/10.1177/089431849300600306>
- Qvarnström, S. (2018). Regarding the pain of mothers: The First World War, Anna Lenah Elgström, and fiction as media. In C. M. S. L (Ed.), *War Remains: Mediations of Suffering and Death in the Era of the World Wars*. Lund: Kriterium. doi:10.21525/kriterium.9.b
- Stearns, A. E., Swanson, R., & Etie, S. (2019). The walking dead? Assessing social death among long-term prisoners. *Corrections (2377-4657)*, 4(3), 153-168. <https://doi.org/10.1080/23774657.2017.1396196>